

Arditti String Quartet

De IJsbreker

zondag 22 juni 1986 | 15.00 uur

Arditti String Quartet

Pierre Boulez

Livre pour Quatuor (1948)

PAUZE

Henri Dutilleux

Ainsi la Nuit... (1975-'76)

Iannis Xenakis

Tetras (1983)

PIERRE BOULEZ

Pierre Boulez werd in 1925 geboren in Montbrison (departement Loire).

Na zijn studie hogere wiskunde, koos hij in 1942 definitief voor de muziek en vestigde zich in Parijs waar hij 2 jaar later werd toegelaten tot de harmonieklas van Olivier Messiaen aan het conservatorium van Parijs. Van Andrée Vaurabourg kreeg hij les in contrapunt, van Olivier Messiaen in compositie en René Leibowitz in de techniek van het twaalftoons stelsel. In 1946 werd hij tot muzikaal leider benoemd bij de Compagnie Renaud-Barrault. In datzelfde jaar componeerde hij de Sonatine voor fluit en piano, de eerste Sonate voor piano en de eerste versie van Visage Nuptial voor sopraan, alt en kamerorkest, op gedichten van René Char. Hiermee werd zijn reputatie als componist meteen gevestigd.

In 1954 onstonden de Concerts du Petit-Marigny, die het jaar daarop de naam Domaine Musical krijgen.

In 1966 dirigeerde hij op uitnodiging van Wieland Wagner, Parisfal in Bayreuth en daarna Tristan en Isolde in Japan.

In 1967 droeg hij de leiding van Domaine Musical aan Gilbert Amy over.

In 1969 werd Pierre Boulez benoemd tot vaste dirigent van het BBC Symphony Orchestra in Londen en dirigeerde hij voor de eerste keer het New York Philharmonic, waarvan hij directeur was

van 1971 tot 1977, als opvolger van Leonard Bernstein. Op verzoek van president Georges Pompidou richtte hij het IRCAM op. In de herfst van 1977 werd het voor publiek geopend.

In 1975 maakt Michel Guy, staatssecretaris van Cultuur, de oprichting van het EIC bekend en kreeg Boulez de leiding hiervan. In hetzelfde jaar werd hij gevraagd om de Tetralogie van Wagner te dirigeren, in een enscenering van Patrice Chéreau, ter gelegenheid van de herdenking van het honderdjarig bestaan van de Ring. Onder zijn leiding werd deze produktie vier jaar lang geprolongeerd.

Daarna wijdde Pierre Boulez zich naast het componeren nog uitsluitend aan zijn functie als directeur van de IRCAM en leider van het EIC.

Voor zijn zestigste verjaardag heeft een aantal componisten (Gilbert Amy, Luciano Berio, Sylvano Bussotti, Edison Denisov, Peter Eötvös, York Höller, Heinz Holliger, Philippe Manoury, Wolfgang Rihm, Karlheinz Stockhausen) werken aan hem opgedragen, die in maart 1985 in première gingen in Baden-Baden, uitgevoerd door het Ensemble InterContemporain.

LIVRE POUR QUATUOR

Livre pour Quatuor is Boulez eerste werk waar geen pianopartij in voorkomt. Boulez schreef dit werk in hetzelfde jaar dat hij zijn IIe sonate schreef, waaraan het Livre pour Quatuor veel ontleent. Twintig jaar na het verschijnen van de partituur, besloot Boulez het werk uit de roulatie te nemen en het te herschrijven voor een strijkorkest (Livre pour cordes). Deze bewerking heeft Boulez echter nooit voltooid.

Dit strijkkwartet bestaat uit een serie van 6 bewegingen waarvan de volgorde en de keuze door de uitvoerenden zelf kan worden bepaald.

HENRI DUTILLEUX

Henri Dutilleux is een van die zeer grote groep componisten die zich bijna nooit door welkemedieuze tendensen dan ook hebben laten meesleuren om zogenaamd bij de tijd te blijven. Toch is Dutilleux geleidelijk aan en op een volkomen natuurlijke wijze tot een hoogst persoonlijke muzikale taal gekomen, die zonder de ontwikkelingen van de laatste decennia ondenkbaar zou zijn. Dutilleux werd in 1916 in Angers geboren en behoort in zekere zin tot dezelfde generatie als Jean Martinon, Jehan Alain, Jean Françaix en Marcel Landowski; allen componisten die vlak voor of in de Tweede Wereldoorlog naar voren kwamen. Na zijn studie aan het conservatorium van Parijs, onder andere bij Busser en Emmanuel, en een kort verblijf in Rome wegens het behalen van de Prix de Rome in 1938, vestigde Dutilleux als componist voor het eerst de aandacht op zich met een bij fluitisten zeer geliefde sonatine (1942). Tijdens de oorlog werkte hij achtereenvolgens bij de Parijse opera en de radio. Van 1945 tot 1963 was Dutilleux directeur-muziek van de Franse radio. In 1961 werd hij compositieleraar aan de Ecole Normale de Musique, in 1970 verwierf hij dezelfde functie aan het Conservatorium van Parijs. Op de fluitsonatine volgde gestaag en vaak met grote tussenpozen een aantal opmerkelijke partituren die steeds weer

opvallen door hun munitieuze en verfijnde factuur en grote muzikale dictie, zoals het ballet *Le Loup* (1953), de Tweede Symfonie '*Le Double*' (1959), *Métaboles* voor groot orkest (1964), het celloconcert '*Tout un monde lointain...*' (1970) en *Timbres, Espace, Mouvement ou 'la nuit étoilée'* voor orkest (1977). Dutilleux is voorwaar geen veelschrijver. Sommige van zijn composities bleven vele jaren in diverse stadia van onvoltooidheid en menigmaal heeft Dutilleux een nieuw stuk nog op het laatste moment terug getrokken, zoals het vioolconcert dat Isaac Stern enkele jaren geleden in première zou brengen. Het prachtige celloconcert voor Rostropovitsj heeft maar liefst negen jaar op zich laten wachten...

Naast bovengenoemde orkestwerken heeft Dutilleux ook wat kamermuziek geschreven: enkele stukken voor conservatoriumconcoursen (hobo-piano, fagot-piano, trombone-piano), een bijzonder mooi strijkkwartet '*Ainsi la Nuit...*' (1976) en voorts werken voor piano zoals *Au gré des ondes* (1946), *Bergerie* (1947), een omvangrijke sonate (1947), *Résonnances* (1965) en *Préludes* (1974). Het merendeel van de pianomuziek is overigens voor zijn echtgenote, de pianiste Geneviève Joy, gecomponeerd. Vooral in de vroegere werken van Dutilleux is zijn sterke verbondenheid met de traditie

overduidelijk te merken. Tot en met *Métaboles* is structurele eenheid het allesomvattende principe vanwaaruit het hele muzikale verhaal wordt opgezet. In zeker zin sluit Dutilleux daarin aan bij voorgangers als Paul Dukas, de latere Ravel en vooral Roussel. Met Dukas en Roussel heeft Dutilleux ook zijn voorkeur voor broedende, sombere sferen gemeen.

AINSI LA NUIT...

Henri Dutilleux was reeds in 1971 met het bovengenoemde strijkkwartet Ainsi la Nuit.. begonnen naar aanleiding van een opdracht van de Koussevitsky Foundation. Het duurde echter verscheidene jaren voor het werk goed op gang kwam. En zelfs toen Ainsi la Nuit... in 1977 dan eindelijk door het Quatuor Parrenin voor het eerst werd uitgevoerd, was de respons in de pers weliswaar enthousiast, maar verdween deze prachtige poëtische muziek weer uit het gezicht. Misschien is dat wel de tol van een dergelijk compromisloos componeren als Dutilleux doet; een tol die in ons eigen land bijvoorbeeld Rudolf Escher heeft moeten betalen.

Ainsi la Nuit... bestaat uit zeven delen, achtereenvolgens Nocturne, Miroir d'espace, Litanies 1, Litanies 2. Constellations, Nocturne 2 en Temps suspendu. De eerste vijf delen zijn door korte 'paranthèses', letterlijk: fragmenten tussen haakjes, met elkaar verbonden. Dutilleux toont zich in Ainsi la Nuit... opnieuw een dromer van ragfijne kantwerkjes vol vernuftige technieken, ingetogen dramatiek en romantisch-impressionistische strijkerskleuren. Daarenboven is de muziek van Dutilleux bijzonder aangrijpend, ja zelfs verheffend door haar intelligent-muzikale opzet en formele logica.

Leo Samama, 1986

IANNIS XENAKIS

Iannis Xenakis werd in 1922 in Braïla (Roemenië) geboren uit Griekse ouders. In 1932 keerde zijn familie terug naar Griekenland, waar Xenakis enige jaren later de Atheense polytechnische school bezocht met de bedoeling om ingenieur te worden. In dit jaar echter, 1941, brak de Tweede Wereldoorlog uit en sloot Xenakis zich aan bij de verzetsgroep van de polytechnische school. Gedurende vijf jaar maakte Xenakis deel uit van het gewapende verzet, waarbij hij op 1 januari 1945 ernstig gewond werd aan zijn gezicht. Hij werd gevangen genomen en ter dood veroordeeld maar wist te ontsnappen. Hij had het plan om naar de Verenigde Staten te vluchten, toen hij echter eenmaal in Parijs was aangekomen besloot hij zich daar te vestigen. In 1947 nam hij de Franse nationaliteit aan. Ditzelfde jaar ontmoette hij in Parijs Honegger, Milhaud en Messiaen. Deze laatste was diep onder de indruk van de vruchtbaarheid en originaliteit van Xenakis ideeën over muziek en moedigde hem aan 'naief en vrij te blijven'. Xenakis ontmoette ook Le Corbusier met wie hij samenwerkte in een huizenproject in Nantes en Marseille. In 1953 schreef hij zijn eerste compositie 'Metastasis'. In 1966 richtte Xenakis de Equipe de Mathématique et d'Automatique Musicales (EMAMu) op, een instituut voor muziek-theoretisch onderzoek. Van 1967 tot 1972 doceerde hij jaarlijks enige maanden aan

ARDITTI STRING QUARTET

de Indiana University, Bloomington waar hij een zusterinstituut van het EMAMu oprichtte: het Center for Musical Mathematics and Automation.

In 1977 werd hem in Amsterdam een Edison uitgereikt voor de grammofoonplaat met de beste hedendaagse muziek.

Het Arditti String Quartet werd opgericht in 1974, in de periode dat de leden van het kwartet studeerden aan de Royal Academy of Music in Londen. Het repertoire van het kwartet richt zich uitsluitend op het vertolken van hedendaagse muziek. Zij traden op in alle grote steden van Europa en op vele internationale festivals. Zij werken nauw samen met de componisten wier muziek zij spelen zoals Boulez, Bussotti, Carter, Dillon, Ferneyhough, Harvey, Henze, Kagel, Keleman, Ligeti, Lutoslawski, Nono, Penderecki, Scelsi en Xenakis. Het Arditti String Quartet geldt als het belangrijkste strijkkwartet voor hedendaagse muziek ter wereld.

Irvin Arditti, eerste viool
Alexander Balanescu, tweede viool
Levine Andrade, altviool
Rohan de Saram, cello